

FIATALOK A DROGRÓL

AKÁBITÓSZER-PROBLÉMA MAGYARORSZÁGI LÉTEZÉSÉRŐL a hatvanas évek végétől, a hetvenes évek elejétől vannak információink. Ez a tudás azonban sokáig csak a szakemberek szűk csoportjának, és természetesen az érintetteknek a tudása volt. Másfél-két évtizeden keresztül ugyanis az akkori hatalom aktuális hozzáállása miatt csak szórványos és kis példányszámban megjelenő, szűk körben olvasott, esetenként betiltott írásokkal találkozhatunk¹. A nyolcvanas évek közepétől azonban megváltozott a helyzet. 1985-ben a hatalom hivatalosan elismerte a drogprobléma létezését Magyarországon, amit a sajtó dömpingszerű érdeklődéssel reagált le. E kampánynak – amely persze feltehetően szintén csak egy társadalmi tünet – az eddigi elemzések szerint² igen jelentős szerepe volt/van a drogfogyasztásról, illetve a drogfogyasztókról, a Magyarországon kialakult nagyon sok tekintetben torz, a veszélyeket eltulzó sémák megkonstruálásában. De mi történt a kilencvenes években? Jellemző-e még a túlreagáló megközelítés? Hogyan alakult a magyar társadalom droggal kapcsolatos gondolkodása?

Tanulmányunkban a tömegkommunikáció, ezen belül az írott sajtó véleményformáló hatását próbáljuk meg elemezni a „kampány” megindulása után egy évtizeddel, a kilencvenes évek közepén. Ehhez egyrészt megvizsgáljuk, hogy a lakosság, ezen belül elsősorban a fiatal korosztály milyen ismeretekkel rendelkezik a különféle drogokról, hogyan vélekedik általában a kábítószerokról, illetve azok fogyasztói-ról, mennyire tartja problémának a kábítószeres fogyasztást. Forrásként felhasználjuk a magyarországi droggal kapcsolatos attitűdállapotokról a kilencvenes évek-re vonatkozóan rendelkezésre álló vizsgálatok, elsősorban egy 1995-ben készült nemzetközi összehasonlító kutatás (ESPAD) magyarországi középiskolásokra vonatkozó adatait. Másrészt elemezzük az írott sajtóban az ESPAD-kutatás előtti egy évben a fiatalok által olvasott lapokban megjelent, valamilyen formában a kábítószerrel foglalkozó cikkeket.

Droggal kapcsolatos attitűdállapotok a kilencvenes években

1990-ben³ a felnőtt népesség közel 70 %-a vélte általában a kábítószeres egyszeri kipróbálását is nagyon veszélyesnek⁴. E tekintetben a lakosság meglehetősen egyöntetűen foglalt állást, mindössze az iskolai végzettség és az életkor mentén differen-

¹ 1977-ben az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának kezdeményezésére az Állami Ifjúsági Bizottság és az Egészségügyi és Oktatási Minisztérium közös állásfoglalásával utasítás is született a jelenség kutatásának betiltására, illetve a téma bizalmas kezelésére.

² Terestyényi Tamás (1988, 1989, 1990); Rác József (1989); Paksi Borbála (1994)

³ TÁRKI adatfelvétel 1990. Paksi Borbála: A drogfogyasztásról, a drogfogyasztókról kialakult/kialakított sémák. In: Szenvedélybetegségek 1994/5. sz., valamint Elekes Zsuzsanna: Magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében. Országos Alkohológiai Intézet, Budapest, 1993.

⁴ E kérdésnél nem definiáltuk a kábítószer fogalmát.

ciálódtek valamelyest a vélemények. A fiatalabb korosztályok, valamint az érettségivel vagy diplomával rendelkezők az átlagnál némileg toleránsabb véleményt képviseltek.

Az egyes drogok közötti különbségtétel igen csekély mértékű volt, gyakorlatilag csak a legálisan hozzáférhető és a tiltott, csak illegálisan beszerezhető szerek csoportja között jelentkezett. A legálisan hozzáférhető szerek veszélyessége meglehetősen kevésbé tudatosult, a lakosság e drogokat nagy mennyiségű, visszaélészerű fogyasztás esetén sem tartotta veszélyesebbnek az alkoholfogyasztásnál. Ugyanakkor a marihuánát, az LSD-t, a kokaint, a morfiomot, az ópiumot és a szipuzást igen sokan, a legálisan hozzáférhető szerekhez képest mintegy kétszer-háromszor többen tartották nagyon veszélyesnek, és gyakorlatilag nem tettek különbséget az egyes szerek között.

Az 1990-es évek elején tehát a felnőtt lakosság a kábítószer fogalmát a tiltott, csak illegális úton beszerezhető szerek megnevezésére alkalmazta, s azokat gyakorlatilag differenciálás nélkül igen veszélyesnek tekintette.

A fentiekhez hasonló (70 %-os) volt a drogfogyasztókat kifejezetten elítélők aránya⁵, jóval megelőzve más deviáns magatartások elutasitottságát⁶. Ugyanakkor a kábítószereseket valamilyen mértékben megértők aránya mindössze 7,2 %. A jelzett viszonyulásokkal egybecseng és azokat erősíti, hogy ez idő tájt⁷ a lakosság többsége (82 %-a) minden differenciálás nélkül helyeselte a kábítószer-fogyasztás büntetését. A negatív viszonyulások mellett fellelhetők voltak a liberális drogpolitika egyes jellemzői is. A kábítószer-fogyasztás visszaszorításában, a hozzászokás megelőzésében a lakosság az egészségügyi szerveket tartotta a leginkább kompetenseknek, a drogfogyasztást a többség betegségnek, valamint megoldatlan problémák következményének tekintette⁸.

Tehát a félelem, az alacsony empátia, az elutasítás és az alacsony ismeretszint dominanciája mellett a kilencvenes évek elején a felnőtt lakosság körében a kábítószerekkel, valamint fogyasztóikkal kapcsolatos normaállapotok bizonytalansága, zavaros is fellelhető volt.

1992-ben a budapesti középiskolások drogképe, valamint a fogyasztókról, illetve a drogfogyasztásról alkotott véleménye a felnőtt lakossági viszonyulásokhoz képest valamelyest differenciáltabb volt⁹.

A felnőtt népességhez hasonlóan a fiatalok hozzáállásában is elkülönültek a tiltott és a legálisan hozzáférhető szerek, náluk azonban a differenciálásnak egy másik dimenziója is megjelent, s ez a fogyasztás gyakorisága. A rendszeres fogyasztást a diákok 80-90 %-a tartotta veszélyesnek vagy nagyon veszélyesnek, míg a kipróbálás, szintű fogyasztás megfelelő értékei többnyire 60 % alatt maradtak. Tehát a kilencvenes évek első felében a fiatalok már egyértelműen különbséget tudtak tenni próbálkozás, alkalmi és rendszeres fogyasztás között, és a kipróbálás szintű fogyasztás

⁵ Kolozsi Béla: A magyar népesség empátiakészlete. TÁRKI, 1991-es adatfelvétel. In: Gerevich – Veér (szerk.): A kábítószer kihívása. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1992. pp. 140-175.

⁶ Ugyanekkor az öngyilkosokat elítélők aránya 25,6 %, az alkoholistákra vonatkozó érték pedig 48,6 %.

⁷ TÁRKI 1990-es, már idézett vizsgálata.

⁸ Uo.

⁹ Elekes Zsuzsanna: A magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében. Országos Alkohológiai Intézet, Budapest, 1993. Valamint: Elekes Zsuzsanna – Paksi Borbála: Adalékok a magyarországi drogfogyasztás alakulásához. In: Devianciák Magyarországon. Közélet Kiadó, Budapest, 1994.

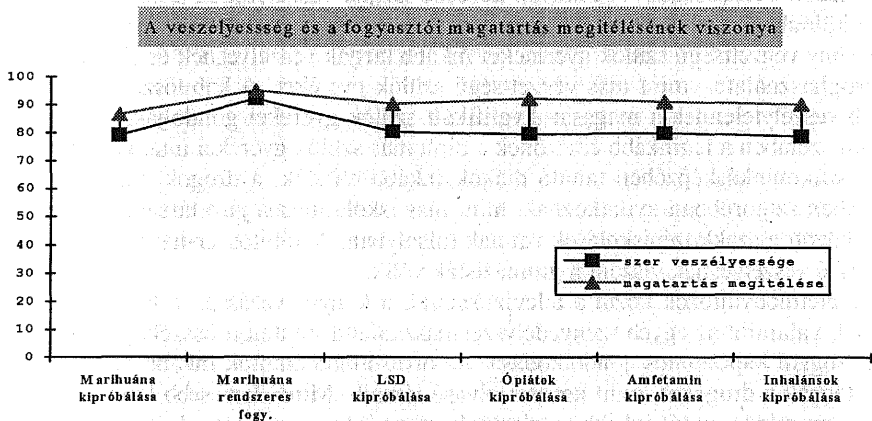
veszélyességének megítélésében valamelyes visszafogottság tapasztalható a korábbi felnőtt véleményekhez viszonyítva. Ugyanebben a vizsgálatban a különböző szerek fogyasztását helytelenítők aránya rendre magasabb, mint a szereket veszélyesnek ítéelők aránya, valamint az elítélő válaszok aránya meghaladja az 1990-ben a felnőtt populációban általában a kábítószerre kapott átlagos arányt.

A kábítószer-fogyasztókkal szembeni elutasítás és félelem fokozódására utal egy 1994-ben felnőttek körében készült tolerancia-vizsgálat is¹⁰. E kutatás eredményei alapján azt mondhatjuk, hogy a különböző társadalmi elítélés alá eső csoportok (cigányok, börtönviseltek, alkoholisták, homoszexuálisok stb.) kontextusában a kábítószer-fogyasztás messze a legkevésbé tolerált magatartás Magyarországon a '90-es évek közepén. 1994-ben a felnőtt lakosság mintegy 90 %-a negatívan viszonyult a kábítószeresekhez a szomszédsági viszony lehetőségének felmerülése esetén.

Néhány leginkább társadalmi elítélés alá eső csoport szomszédként való elfogadása (a válaszolók %-ában)

Csoport	Ellenezné	Inkább nem	Attól függ	Nem kifogásolná	Szívesen látná
Börtönviselt	32,7 %	26,6 %	30,7	9,7 %	0,3 %
Istákos	42,2 %	39,8 %	11,3	6,3 %	0,2 %
Idegbeteg	26,2 %	39,1 %	22,3	12,1 %	0,3 %
AIDS-beteg	40,6 %	31,0 %	11,3	16,8 %	0,2 %
Kábítószeres	57,9 %	32,2 %	5,7	4,2 %	0,1 %
Homoszexuális	51,9 %	27,1 %	5,9	11,4 %	0,2 %
Cigány	25,9 %	21,9 %	28,9	21,8 %	1,4 %

Egy 1995-ben a 16 éves középiskolások országos reprezentatív mintáján készült vizsgálat¹¹ ismeret és attitűdállapotokra vonatkozó eredményeket hozott. Az 1990-es évek közepére a drogfogyasztókkal szemben az elítélés mértéke növekszik. A fogyasztókkal szembeni attitűdök differenciáltsága szinte teljesen megszűnik, a megkérdezettek több, mint kilencven százalékára az egyértelműen negatív attitűdök jellemzők.

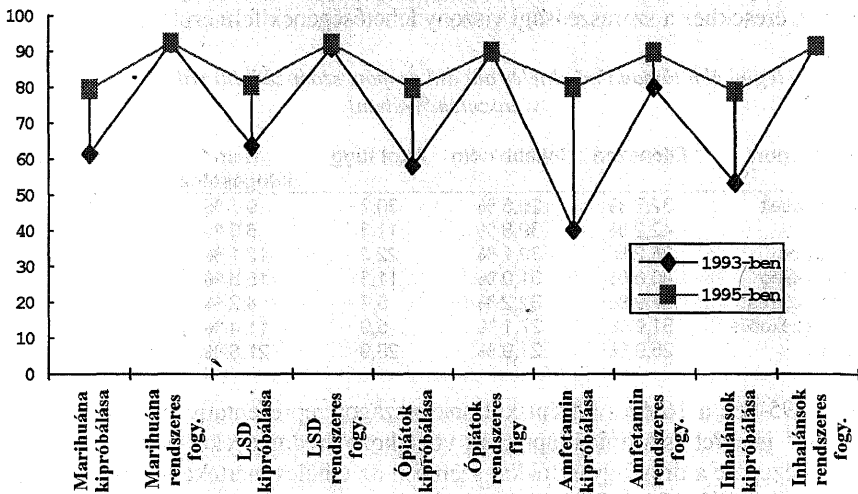

¹⁰ Gyenei M.: Ethnic Tolerance Within Hungary. Kézirat, 1995.

¹¹ Európai Iskolai Felmérés az Alkohol és a Drogfogyasztásról (ESPAD, 1995).

A korábban megindulni látszó, s az egyes szerek, valamint a különböző gyakoriságú szerfogyasztások veszélyességének megítélésében 1990-hez képest 1992-re megjelenő differenciálódási tendencia 1995-re visszafordult. A különböző kábítószereket veszélyesnek tartók aránya a korábbiakhoz viszonyítva növekedett, különösen a kipróbálás veszélyessége tekintetében.

Egyes szerfogyasztások veszélyességének megítélése
1993-ban és 1995-ben

Egyes társadalmi-demográfiai háttérváltozók mentén kimutathatók némi viszonyulásbeli különbségek¹². A lányok kevésbé tartják veszélyesnek a kábítószereszt, és a különböző szerek kipróbálásával szemben inkább megengedők, mint a fiúk. Az alacsony végzettségű szülők gyermekei inkább tartják veszélyesnek és elítélendőnek a droghasználatot, mint más végzettségű szülők gyerekei. A kábítószereszt leginkább veszélytelennek a magasan kvalifikált szülők gyerekei gondolják. A kipróbálással szemben a leginkább elnézőnek a diplomás szülők gyerekei mutatkoznak.

A szakmunkásképzőben tanuló diákok inkább elítélők, a drogok kipróbálásával szemben szigorúbban nyilatkoznak, mint más iskolatípusba járó társaik. Az elfogadók között a szakközépiskolások vannak túlsúlyban. A kábítószer-használatot a legkevésbé veszélyesnek viszont a gimnazisták vélik.

Az életmódváltozók közül a televíziózással, a könyvolvasással, a társas szórakozással, valamint az egyéb szenvedélyszer-használattal mutatott összefüggést a fiatalok droggal kapcsolatos gondolkodása. Az olvasottabb tanulók inkább veszélytelennek tartják a drogokat, mint keveset olvasó társaik. Minél kevesebb könyvet olvasnak a gyerekek, annál inkább vélekednek szigorúbban a drogról. A napi két órá-

¹² Györi (1996)

nál többet televíziózó diákok inkább tartják a kábítószereket veszélyesebbnek, mint az ennél jóval kevesebbet nézők.

Azok, akik egyáltalán nem, vagy csak évi egy-két alkalommal járnak baráti társasággal szórakozni, inkább negatívan vélekednek a drogosokról. A dohányzás és az alkoholfogyasztás nagyon erős kapcsolatban áll a droghasználók megítélésével. A rendszeresen cigarettázók inkább megértők a kábítószer-fogyasztókkal szemben, mint a nem dohányzók, illetve az alkalmi dohányosok. Hasonlóan jellemezhetők az alkoholfogyasztó diákok is. Kevésbé elítélők a rendszeresen alkoholt fogyasztó diákok, mint azok, akik nem, vagy csak alkalmanként ittak eddigi életükben. Érdekes módon a különböző szerek veszélyességével kapcsolatos vélemények azonban sem a dohányzással, sem az alkoholfogyasztással nem mutatnak szignifikáns kapcsolatot.

Legális kábítószerrel még nem próbálkozók veszélyesebbnek tartják általában a drogokat, és elítélőbbek a drogfogyasztókkal szemben, mint a legális szert már kipróbáltak. Illegális kábítószerrel már valaha kipróbáló diákok inkább megengedőbbek a kábítószerrel kipróbálásával, és mintegy hétszer többen vannak a kábítószer-használatot elfogadók között, mint a szert még nem fogyasztók.

A rendelkezésre álló kutatási adatok alapján úgy tűnik¹³, hogy a kilencvenes évek első felében – különösen a fiatal korosztályokban – a szerfogyasztással kapcsolatos ismeretek valamelyest differenciáltabbá váltak. A különböző gyakoriságú fogyasztások különböző mértékű veszélyessége tudatosulni látszott, a kipróbálás veszélyeit a fiatalok már valamelyest el tudták különíteni a rendszeres fogyasztás kockázatától, s a próbálkozást kevésbé tartották veszélyesnek. Ugyanakkor a drogfogyasztók megítélése az évtized elejéhez képest egyre negatívabbá vált. Azaz az ismeretek és a fogyasztókhöz való viszonyulás szintjén 1990-ben meglévő egyensúly felbomlott, ami valamiféle eltávolító, kirekesztő mechanizmusok beindulását sejtetik a drogfogyasztókkal kapcsolatban.

Az 1990-es évek közepére a drogfogyasztók megítélésében az elítélés fokozódásával jellemezhető tendenciák további felerősödése mutatkozik. A fogyasztókkal szembeni attitűdök differenciáltsága szinte teljesen megszűnik, egyértelműen negatív attitűdök válnak jellemzővé. A szerfogyasztókkal kapcsolatos megítélések alakulásában megfigyelhető, hogy az elítélés fokozódásának irányába mutató tendenciák megjelennek a szerekkel kapcsolatos véleményalkotásban is. A korábban az ismeretek és a magatartás szintjén mutatkozó paradox kettősség, kábítószerrel, valamint a fogyasztóikkal kapcsolatos normaállapotok bizonytalansága, zavara a negatív viszonyulások irányába stabilizálódik.

A vélemények okai

A fentiekben bemutatott, egyre markánsabbá váló, és mindinkább a negatív megítélés fokozódásával jellemezhető vélemények nem magyarázhatók sem a személyes negatív tapasztalatokkal, sem a drogokkal való találkozás gyakrabban válásával, sem az ismeretek növekedésével.

¹³ Bár az eddig ismertetett vizsgálatok eredményei csak fenntartásokkal hasonlíthatók össze, részben a feltett kérdések valamelyest eltérő típusa miatt, részben azért, mert más-más populáció véleményeit tükrözik, így a jelzett tendenciák korosztályi és területi tényezőkből is származhatnak, mégis érdekes momentumokkal szolgálnak a normaállapotok alakulásáról, működésük mibenlétéről.

A személyes tapasztalatokról elmondható, hogy az 1995-ös ESPAD vizsgálat alapján Magyarországon a tiltott szerek fogyasztása Európa többi országához képest kevésbé elterjedt (Hibbel, 1997), a megkérdezett középiskolások tíz százaléka fogyasztott valamilyen tiltott drogot élete során. A legális drogok esetében ez az érték 15,3 %. Összességében a középiskolások 20,4 %-a próbálkozott valamilyen tiltott vagy legálisan hozzáférhető, visszaélésre alkalmas szerrel, tehát a gyerekek többségének a vizsgált szerek hatásáról nincsen személyes tapasztalata.

Az ismeretek vonatkozásában ki kell emelnünk egyrészt, hogy a szerek jelentős részét hallomásból sem ismeri a megkérdezettek többsége. A középiskolások mindössze a kokaint, a heroint, az altatókat, a nyugtatókat és a cannabis-féléket¹⁴ ismerik. A többi szerről kevesebb, mint egynegyedük hallott. Másrészt az ismeretek a vizsgálati eredmények alapján inkább a negatív attitűdök ellen hatnak, azaz a drogokat ismerők inkább tartják a szereket veszélytelennek, illetve a kipróbálással szemben megengedőbbek, mint a drogokat nem ismerők. Tehát az egyes drogokkal és annak használóival szemben a személyes tapasztalatok hiánya és az alacsony ismeretségi ráták ellenére egységes és egyértelmű állásfoglalással találkozunk. Éppen ezért valamilyen típusú külső generáló tényező hatását feltételeztük. Jelen tanulmány keretei között e külső tényezők közül egyet, az írott sajtó hatását vizsgáljuk¹⁵.

Elemzésünk során az írott sajtóban az ESPAD kutatás előtti egy évben, 1994. március 1. és 1995. február 28. között megjelent, valamilyen formában a kábítószerrel foglalkozó cikkeket vizsgáltuk. Az elemzésbe a vizsgált korosztály által leginkább olvasott lapokat vontuk be¹⁶. A sajtó attitűdformáló szerepét a következő pontokon próbáljuk kimutatni.

A) Megvizsgáljuk a drogokkal kapcsolatban közvetített attitűd elítélő jellegét. Ide soroljuk egyrészt a konkrétan az elítélő attitűdök megjelenését. Elítélést gerjesztő közlésmódnak tekintünk bizonyos tematikus besorolásokat is. Megvizsgáljuk, hogy a megjelent írások mely témákkal hozzák kapcsolatba a kábítószerrel. (Például bűnözés, kábítószerrel kapcsolatos haláleset.) Továbbá korábbi kutatások alapján¹⁷ elítélést kiváltó tényezőnek tekintjük, ha a média a drogproblémát szenzációkeltő módon, kampányszerűen találja a befogadók elé, a kábítószerrel kapcsolatban kizárólag annak veszélyességére, káros hatásaira koncentrál. Ilyen probléma túlexponáló tálatás következtében az olvasó úgy érezheti, hogy „ehhez neki nem lehet köze, ilyesmi vele és környezetében nem történhet meg, azok a jelenségek, amelyekkel kapcsolatban személyes élménye van, nem ilyen veszélyesek”.

B) Elemezzük, hogy az újságok inkább közvetítenek-e negatív attitűdöket a drogfogyasztókkal szemben, mint a szerekkel kapcsolatban.

C) Megvizsgáljuk, hogy a sajtó különbséget tesz-e a különböző intenzitású fogyasztásokkal kapcsolatban.

¹⁴ Ide tartoznak a különféle kenderszármazékok, úgymint a marihuána és a hasis.

¹⁵ Tesszük ezt azért, mert a korábbi szórványosan megjelenő magyarországi kutatások a média jelentős befolyásoló szerepére engednek következtetni.

¹⁶ A Szonda-Ipsos újságolvasási szokásokra vonatkozó adatai alapján választottuk ki a 16 éves korosztály által leginkább olvasott sajtótermékeket. Húsz újság került az elemzésbe, három napilap, hat napilap, két kétheti lap, és kilenc havilap. (Kihagytuk az elemzésből azokat, amelyek valamely a kábítószerrel kapcsolatban nem hozható specifikus témával foglalkoznak, mint például a számítógépes vagy autós szaklapok.)

¹⁷ Rác J. (1989); Paksi B. (1994); Ács G. (1995)

D) Végül elemzésünk kiterjed arra is, hogy a sajtó érdeklődése alapján felállítható szerpreferencia sorrend megegyezik-e a diákok körében tapasztalható ismertségi sorrenddel.

Az újságok elemzése

A vizsgált időszakban összesen 972 kábítószerrel kapcsolatba hozható cikk jelent meg a fiatalok által leginkább olvasott lapokban. A vizsgált cikkek lapok szerinti megoszlását vizsgálva megállítható, hogy a rendőrségi ügyekkel, bűncselekményekkel foglalkozó újságok nagy figyelmet fordítanak a kábítószer-problémára. Ez témánk szempontjából kiemelkedő jelentőségű, hiszen az elítélő attitűdöt nemcsak konkrét ítéletek formájában, hanem például bűnözési kontextusban való megjelenítéssel is lehet fokozni.

A vizsgált cikkek 13,4 %-a csupán egy mondat erejéig foglalkozott a kábítószer kérdéskörével. A legtöbb esetben a két-hárommondatos úgynevezett kis színes hírekben találkozhattunk a droggal, ezek többségében rövid híradások voltak valamilyen kábítószeres bűncselekményről vagy egyedi kábítószeres esetről. Harminchárom olyan írást találtunk, amely a drogproblémát vagy valamely szegmensét (például bűnözés) több oldalon, esetleg az újságon belüli nagyobb mellékletben részletekbe menően tárgyalja. Néhány újság készített az adott időszakban a drogról vagy valamelyik fajtájáról, illetve a kábítószerhez kötődő problémáról mellékletet. A cikkek 64,3 %-a elsődlegesen foglalkozott a kábítószerrel, a többi a kábítószeret valamilyen más téma részeként, érintőlegesen tárgyalta.

Az íráskok stílusa, közlésmódja

Az íráskok stílusa jelentősen eltér attól függően, hogy mely újságban található az adott cikk. Általánosságban azonban elmondható, hogy a cikkek többsége elfogulatlanul íródott, helyzetfeltárára törekedett, és ez a kábítószerhez való hozzáállásukra még inkább igaz. Összességében a cikkek 31,4 %-áról mondható el, hogy elfogultan közelít a problémához. Szenzációkeltő kifejezéseket – vagy a droggal, vagy általában – valamilyen mértékben a cikkek 53,6 %-a használt. Ezen két adat összevonása alapján tehát a cikkek 54,4 %-áról feltételezzük, hogy közlésmódjukkal erősítették a droggal szembeni elidegenítő hatást, ezzel együtt a negatív attitűd kialakulását.

Azon cikkek száma, amelyek minden szempontból elfogulatlanok, tényfeltárásnak tekinthetünk, 443, azaz az összes írás 45,6 %-a. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy nagyobb terjedelmű íráskok között jelentősen nagyobb volt azok aránya, amelyekre elfogultság vagy szenzációhajhász tálalás jellemző.

Tematikus besorolások

A témák egy csoportjáról elmondható, hogy önmagukban is negatív megítélést hordoznak. A kábítószerrel való kapcsolatba hozásuk erősíti a droggal szembeni negatív attitűd kialakulását, fennmaradását. Elítélést gerjesztő közlésmódnak tekintünk bizonyos tematikus besorolásokat is. Tehát megvizsgáltuk, hogy a megjelent íráskok mely témákkal hozzák kapcsolatba a kábítószerrel. Azon cikkek, amelyek a kábítószerrel például a bűnözés, az AIDS kontextusában tárgyalják, vagy a drogok ha-

lált okozó hatásával foglalkoznak (az összes cikk 48 %-a), felerősíthetik a negatív megítélést. Az ilyen témákkal foglalkozó cikkek közül kiemelkedik a kábítószer és a bűnözés kapcsolatával foglalkozó írásk aránya (39,7 %). A rendőrségi híradások, elfogásokkal kapcsolatos beszámolók is ebbe a kategóriába kerültek, és ezen témák iránt a napilapok nagy érdeklődéssel bírnak. A bűnözés és a drog gyakori kapcsolatba hozása, a bűnözés társadalmi elítélése folytán ugyanis kihat a kábítószer negatív megítélésére is.

Mint korábban bemutattuk, az elemzett írásk 54,4 %-áról mondhatjuk el, hogy a kábítószerhez való elfogult hozzáállásával és/vagy szenzációkeltő kifejezőmódjával a befogadóban a kábítószerrel, illetve a fogyasztókkal kapcsolatban negatív viszonyulásokat válthat ki. Amennyiben ezeket együttesen vizsgáljuk az elítélést keltő témaválasztással, elmondhatjuk, hogy az összes cikk 63,5 %-a valamilyen burkolt formában negatív attitűdöt közvetít az olvasó felé. Ezt a képet tovább finomítja az írásk által közvetlenül kifejezett attitűdök elemzése.

A cikkekben közvetlenül megjelenő attitűdök

A cikkekben a droggal kapcsolatban közvetlenül megjelenő attitűdöket is vizsgáltuk. A drogfogyasztókkal, illetve a különféle kábítószeres veszélyességével kapcsolatos vélemények elítélő jellegének, negativitásának mértékét is próbáltuk mérni. Vizsgáltuk azt is, hogy a fogyasztókkal és a szerekkel szembeni viszonyulás különbözik-e, valamint hogy az elemzett cikkek különbséget tettek-e a használat intenzitása alapján.

A cikkek többségében ugyan nem talákoztunk a droggal, illetve a fogyasztókkal kapcsolatos közvetlen ítéletek megfogalmazásával, amennyiben azonban ítéletet fejezett ki az újságíró vagy az általa megszólaltatott személy, akkor az zömében erősen helytelenítő a fogyasztóra nézve, és a szereket is a nagyon veszélyes kategóriába sorolták. Az írásk nagy többsége nem közvetített elkülöníthető attitűdöt a szerekkel, illetve fogyasztókkal kapcsolatban. A szerekkel és a szerfogyasztókkal szembeni attitűdök között jelentős különbséget tehát a vizsgált lapokban nem találtunk.

A vizsgált cikkek a fogyasztás intenzitása alapján igen kis mértékben tettek csak különbséget a droggal, illetve a droghasználók megítélésében.

Az újságokban leginkább emlegetett szerek

Az írásk 31,2 %-a általában foglalkozott a droggal. A konkrét szerekről írók közül a legtöbb (az összes cikk 11,4 %-a) a marihuánát, 10,9 % a kokaint és tíz százaléka a heroint említi. Ez a három szer a középiskolás felmérés nyomán képzett ismeretségi listán is az elsők között áll. Ez egyértelműen azt mutatja, hogy az újságoknak jelentős szerepe van a középiskolások tiltott droggal kapcsolatos ismeretszerzésében.

A legális szerekkel kis hányadban foglalkoztak a cikkek, általánosságban csak három cikk írt róluk, de 13-13 % foglalkozik csak a nyugtatókkal és altatókkal, illetve a gyógyszer és az alkohol együttes használatával. Tehát egyrészt azt mondhatjuk, hogy a legális szerek nagyarányú ismeretsége más forrásokra vezethető vissza, másrészt a sajtó által közvetített droggépnek nem igazán része a legális szerfogyasztás. (Meg kell jegyeznünk, hogy a magyar társadalomban nagy hagyománya van a

legális szerek orvosi rendelvényre történő, visszaélásszerű fogyasztásának, ezek minden vizsgálati szinten megjelentek a prevalencia értékekben is.)

Meglepő, hogy a cikkek a vizsgált periódusban – 1994-95-ben – még meglehetősen kis arányban foglalkoztak a party drogokkal, amelyeknek azóta nagy, kampányszerű sajtója van. A party drogok ismertsége a középiskolások között is alacsony volt ebben az időszakban.

Egyéb változók

Az írárok általában nem foglalkoztak a drogprobléma okaival, megoldási lehetőségeivel. Csupán a cikkek 9,9 %-a nevezett meg valamilyen okot, okokat, amelyek a drog hátterében meghúzódnak. Ezek között kimagaslóan sokszor a bűnözőket okolták a drogprobléma kialakulásáért, súlyosságáért, továbbá sok újságíró, illetve interjúalany gondolta úgy, hogy az egyéni megoldatlan problémák vezetnek a kábítószeres fogyasztáshoz.

Szakembert az írárok 15 %-a szólaltatott meg, itt túlnyomó részben (7,6 %) rendőr, kevesebb esetben (3,8 %) orvos, pszichiáter a szakértő. Csupán öt cikk esetében talákoztunk több típusú szakember együttes megszólaltatásával. Az írárokra tehát zömében nem volt jellemző a droghoz kötődő problémák szakszerű, tényekre alapozott, többszemponútú tárgyalása. Amennyiben valamely szakma ható-körébe utalták a problémát, az alapvetően a rendőrség, amely hagyományosan társadalmilag elítélendő magatartásokkal foglalkozik. A problémakört rendőri kompetenciába tartozóként tárgyalták, ami áttételesen előítéletet szül, így csökkenti az elfogulatlanságot.

Összefoglalás

A kábítószeres magyarországi elterjedtségéről a hatvanas évektől kezdve vannak információk, de 1985-ig publikálási tilalom vonatkozott a droggal kapcsolatos témákra. 1985-ben a hatalom hivatalosan elismerte a drogprobléma létezését Magyarországon, amit a sajtó dömpingszerű érdeklődéssel reagált le. 1990-ben a felnőttek körében már a kipróbálás szintű drogfogyasztás esetében is 70 %-os volt az elítélési arány. Egy 1992-ben budapesti középiskolások körében végzett empirikus vizsgálat¹⁸ alapján elmondható, hogy a drogfogyasztók elítélése fokozódott, ugyanakkor a droggal kapcsolatos negatív attitűd erőssége csökkent. A fiatalok a drogfogyasztást alapvetően veszélyesnek tartották, de különbséget tettek a próbálkozás, az alkalmi és a rendszeres fogyasztás megítélése között.

Egy 1995-ben a tizenhat éves középiskolások körében végzett kutatás eredményei alapján a negatív attitűdök újbóli felerősödése figyelhető meg. Mind a szerekkel, mind a szerfogyasztókkal szembeni elítélő vélemény eddig nem tapasztalt mértékben felerősödött. A vélemények differenciáltsága mind a különböző szerfajták, mind a fogyasztási gyakoriságok vonatkozásában csökkent. A negatív attitűd rendre erősebben jelentkezett a szerek fogyasztóival szemben.

¹⁸ Elekés – Paksi, 1994.

A vélemények nem magyarázhatók személyes tapasztalatokkal, mivel a teljes drogfogyasztási ráta a vizsgált középiskolás populációban 20,4 %. Az egységes és egyértelmű negatív attitűd mögött nem állnak a drogokkal kapcsolatos személyes ismeretek sem. Ez alapján valamilyen külső generáló tényező hatását feltételeztük, és jelen írásunkban ezek közül egyet, az írott sajtó hatását vizsgáltuk.

Elemzésünk során megállapítottuk, hogy a szerek ismertségi sorrendje a középiskolások körében megegyezik azzal a rangsorral, amelyet a sajtó érdeklődése alapján állítottunk fel. Mindkét lista élén a cannabis-félék, a kokain és a heroin áll. Több változó segítségével vizsgáltuk a sajtó által közvetített attitűd jellegét. Feltételeztük, hogy a szenzációkeltő, elfogult közlésmód, a cikkek stílusa gerjeszti a droggal szembeni elidegenítő hatást, amely elősegíti a negatív attitűd kialakulását. Az írások 54,2 %-ára elmondható, hogy elfogult, szenzációkeltő kifejezéseket használ. Az elítélő attitűd megjelenésének tekintettük azt is, amennyiben a cikk témaválasztásával sugallja az elítélő véleményt. Összességében megállapítottuk, hogy az írások 63,5 %-a stílusa, illetve közvetített témátársítása alapján negatív attitűdöt közvetít az olvasó felé.

Amennyiben közvetlenül ítéletet fejezett ki az újságíró vagy az általa megszólaltatott személy, a szerekkel, illetve fogyasztóikkal kapcsolatban akkor az zömében erősen helytelenítő a fogyasztóra vonatkozóan, és a szereket is a nagyon veszélyes kategóriába sorolták. A cikkek alapvetően nem szóltattnak meg szakembereket. Azon írások, melyek szakszerűsége törekednek, a rendőrség hatáskörébe utalják a problémát. Ezzel a kábítószerrel, mint társadalmilag elítélendő magatartást definiálják. A vizsgált írások által közvetített drogkép meglehetősen leegyszerűsített, sematizált. Differenciált vélemény sem az egyes szerfajtákra vonatkozóan, sem a fogyasztási gyakoriságok tekintetében nem jelenik meg.

Elemzésünk alapján tehát megállapítjuk, hogy a fiatalok droggal kapcsolatos gondolkodásában, a kábítószerokról, illetve azok fogyasztóiról kialakult kép megkonstruálásában több ponton kimutatható a sajtó véleményformáló hatása. A sajtó által közvetített fogalom, illetve a fiatalok drogképe sematizált, nem fedi le az egyes kábítószerekben, s használati módokban rejlő valós és eltérő mértékű veszélyeket, bizonyos szempontból túlexponálja, más szempontból elfedi a tényleges problémákat, s ilyen módon nem alkalmas a drogproblémához való konstruktív hozzáállásra.

OPRICS JUDIT – PAKSI BORBÁLA

IRODALOM

- ÁCS GERGELY: *Az irott sajtó szerepe a középiskolások drogproblémához való viszonyulásában 1992-ben*. Kézirat. Budapest, 1995.
- HIBBEL, B. et al.: *The ESPAD report*. Stockholm, 1997.
- ELEKES ZSUZSANNA: *Magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében*. Országos Alkohológiai Intézet, Budapest, 1993.
- ELEKES ZSUZSANNA – PAKSI BORBÁLA: *Alcohol and Drug Consumption Among School Children in Budapest*. Lecture on the 19th Annual Alcohol Epidemiology Symposium, Krakow, 7-12 June 1993.
- ELEKES ZSUZSANNA – PAKSI BORBÁLA: *Adalékok a magyarországi drogfogyasztás alakulásához*. In: Moksony F. – Münnich I. (szerk.): *Devianciák Magyarországon*. Közélet Kiadó, Budapest, 1994.
- ELEKES ZSUZSANNA – PAKSI BORBÁLA: *A magyarországi középiskolások alkohol- és drogfogyasztása*. Népjóléti Minisztérium, Budapest, 1996.
- ELEKES ZSUZSANNA – PAKSI BORBÁLA: *Magyarországi középiskolások alkohol- és drogfogyasztása*. Népjóléti Minisztérium, Budapest, 1996.
- GYENEI MÁRTA: *Ethnic Tolerance Within Hungary*. Kézirat. Budapest, 1995.
- KOLOZSI BÉLA: *A magyar népesség empátiakészlete*. In: Gerevich József – Veér András (szerk.): *A kábítószer kihívása*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- PAKSI BORBÁLA: *A drogfogyasztásról, a drogfogyasztókról kialakult/kialakított sémák*. In: *Szenvedélybetegségek*, 1994/5. sz.
- RÁCZ JÓZSEF: *A drogfogyasztás sémájának társadalmi konstrukciója Magyarországon*. In: *Alkohológia*, 1989/1. sz.
- TERESTYÉNYI TAMÁS: *Kábítószerproblémával kapcsolatos tartalmak a magyar tömegkommunikációs eszközök 1987. második félévi közléseiben*. Kézirat. Budapest, 1987.
- TERESTYÉNYI TAMÁS: *Kábítószerproblémával kapcsolatos tartalmak a magyar tömegkommunikációs eszközök 1988. évi közléseiben*. In: *Alkohológia*, 1989/4. sz.
- TERESTYÉNYI TAMÁS: *Kábítószerproblémával kapcsolatos tartalmak a magyar tömegkommunikációs eszközök 1989. évi közléseiben*. Előadás, TBZ Munkaértekezlet, Pilisszentkereszt, 1990.